

RAQAMLASHUV DAVRIDA BO'LAJAK PEDAGOGLARDA DEONTOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA VIRTUAL MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ВИРТУАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ ДЕОНТОЛОГИЧЕСКО- ГО ПОДХОДА В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ

DEVELOPING VIRTUAL COMMUNICATION SKILLS IN FUTURE PEDAGOGUES BASED ON THE DEONTOLOGICAL APPROACH IN THE ERA OF DIGITALIZATION

SULAYMANBEKOV OYBEK DUSBEKOVICH

SamDVMChBU Toshkent filiali direktorining birinchi o'rinbosari, p.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamlashuv davrida bo'lajak pedagoglarda deontologik yondashuv asosida virtual muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari yoritilgan. Unda ta'limning raqamli muhitga ko'chishi sharoitida pedagogik etika va raqamli deontologiya o'rtasidagi bog'liqlik, netiket, axborot xavfsizligi hamda kasbiy chegaralarni saqlash masalalari tahlil qilingan. Virtual muhitda kasbiy burch va mas'uliyatni tatbiq etish imkoniyatlari ko'rsatilib, raqamli deontologiyani alohida ilmiy-metodik yo'nalish sifatida rivojlantirish zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: deontologiya, pedagogik etika, raqamli deontologiya, virtual muloqot, bo'lajak pedagog, raqamlashuv, kasbiy burch, kommunikativ kompetensiya, netiket, ta'lim jarayoni.

Аннотация. В данной статье освещаются научно-теоретические основы формирования навыков виртуального общения у будущих педагогов на основе деонтологического подхода в эпоху цифровизации. Анализируются взаимосвязь между педагогической этикой и цифровой деонтологией, вопросы нетикета, информационной безопасности и сохранения профессиональных границ в условиях перехода образования в цифровую среду. Показаны возможности реализации профессионального долга и ответственности в виртуальной среде, обоснована необходимость развития цифровой деонтологии как отдельного научно-методического направления.

Ключевые слова: деонтология, педагогическая этика, цифровая деонтология, виртуальное общение, будущий педагог, цифровизация, профессиональный долг, коммуникативная компетентность, нетикет, образовательный процесс.

Abstract. This article highlights the scientific and theoretical foundations of developing virtual communication skills in future pedagogues based on the deontological approach in the era of digitalization. It analyzes the interconnection between pedagogical ethics and digital deontology, alongside issues of netiquette, information security, and maintaining professional boundaries within a digitized educational environment. The possibilities of applying professional duty and responsibility in the virtual space are demonstrated, substantiating the need to develop digital deontology as a distinct scientific and methodological field.

Keywords: deontology, pedagogical ethics, digital deontology, virtual communication, future pedagogue, digitalization, professional duty, communicative competence, netiquette, educational process.

Bugungi kunda jamiyat hayotining barcha sohalarida raqamlashuv jarayonlarining jadallik bilan rivojlanishi ta'lim tizimiga ham tubdan ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, masofaviy ta'lim, onlayn platformalar, sun'iy intellekt asosidagi pedagogik texnologiyalar keng joriy etilishi natijasida pedagog faoliyatining mazmuni va shakllari sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Bu esa bo'lajak pedagoglardan nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni, balki virtual muhitda samarali, madaniyatli va mas'uliyatli muloqot olib borish kompetensiyasini ham talab etmoqda. Mazkur sharoitda pedagog shaxsining axloqiy qiyofasi va kasbiy xulq-atvori masalasi alohida dolzarblik kasb etadi. An'anaviy pedagogik etika asosan o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi bevosita, yuzma-yuz muloqot jarayonidagi axloqiy me'yorlar, kasbiy burch va mas'uliyatni tartibga solishga qaratilgan bo'lsa, raqamli muhit bu munosabatlarning yangi ko'rinishlarini yuzaga keltirmoqda. Virtual kommunikatsiya sharoitida anonimlik, tezkorlik, chegaralarning nisbiyligi kabi omillar pedagogik muloqotning axloqiy mezonlarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, raqamli deontologiya tushunchasi muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Raqamli deontologiya pedagogning virtual makondagi kasbiy burchi, mas'uliyati, kommunikativ madaniyati va axborot bilan ishlash etikasi bilan bog'liq me'yorlarni o'z ichiga oladi. U nafaqat axborotni to'g'ri uzatish, balki talabalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik qoidalariga rioya etish kabi jihatlarni ham qamrab oladi. An'anaviy pedagogik etika va raqamli deontologiya o'rtasida muayyan farqlar mavjud. Birinchidan, an'anaviy etika real muloqotga asoslangan bo'lsa, raqamli deontologiya virtual va mediatsiyalangan muloqotni qamrab oladi. Ikkinchidan, an'anaviy muhitda pedagogning xulq-atvori bevosita kuzatilsa, raqamli makonda u ko'proq

yozma nutq, vizual materiallar va raqamli izlar orqali namoyon bo'ladi. Uchinchidan, raqamli muhitda etik xatoliklarning tarqalish tezligi yuqori bo'lib, ularning oqibatlari kengroq auditoriyani qamrab olishi mumkin. Shu bilan birga, mazkur ikki tushuncha o'zaro uzviy bog'liqdir. Raqamli deontologiya aslida an'anaviy pedagogik etikaning zamonaviy sharoitdagi davomi sifatida namoyon bo'ladi. U pedagogik axloqning asosiy tamoyillari — hurmat, adolat, mas'uliyat, halollik kabi qadriyatlarni yangi kommunikativ muhitga moslashtiradi. Demak, bo'lajak pedagoglarda virtual muloqot ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida aynan deontologik yondashuv asos qilib olinishi zarur. Muammoning ilmiy-nazariy jihatdan tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik etika masalalari yetarli darajada o'rganilgan bo'lsa-da, raqamli muhitda pedagogning kasbiy xulq-atvori, virtual muloqotmadaniyativadeontologikyondashuv asosida kompetensiyalarni shakllantirish masalalari hali to'liq tadqiq etilmagan. Ayniqsa, pedagog kadrlar tayyorlash tizimida ushbu yo'nalishdagi ilmiy-metodik ta'minot yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi mazkur mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi. Shu bois, raqamlashuv davrida bo'lajak pedagoglarda deontologik yondashuv asosida virtual muloqot ko'nikmalarini shakllantirish masalasini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyida maqolaning asosiy qismi (ilmiy-nazariy tahlil, metodologik yondashuvlar va amaliy jihatlar) hamda xulosa qismi davom ettirildi. Raqamlashuv sharoitida pedagogik faoliyatning transformatsiyasi nafaqat texnologik, balki axloqiy-me'yoriy jihatdan ham yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Zamonaviy tadqiqotlarda pedagogning professional kompetensiyasi tarkibiga raqamli savodxonlik bilan bir qatorda raqamli etik madaniyat ham kiritilmoqda. Bu esa o'z navbatida deontologik yondashuvni pedagog kadrlar tayyorlash tizimiga integratsiya qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Ilmiy adabiyotlar

tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik etika masalalari qadimdan falsafa va pedagogika fanlari kesishmasida rivojlangan bo'lib, unda o'qituvchining kasbiy burchi, axloqiy fazilatlari va pedagogik muloqot madaniyati asosiy o'rin egallaydi. Biroq raqamli muhitning paydo bo'lishi ushbu yondashuvlarni kengaytirishni talab etmoqda. Xususan, virtual muloqot jarayonida quyidagi yangi komponentlar muhim ahamiyat kasb etadi: raqamli nutq madaniyati, onlayn etik me'yorlarga rioya qilish, axborot xavfsizligi, shaxsiy va professional chegaralarni saqlash. Deontologik yondashuv nuqtai nazaridan qaralganda, pedagogning faoliyati aniq kasbiy majburiyatlar va me'yorlar tizimi bilan tartibga solinadi. Raqamli muhitda bu majburiyatlar yanada murakkablashadi. Masalan, pedagog onlayn platformalarda talabalar bilan muloqotda bo'lar ekan, u nafaqat bilim beruvchi, balki raqamli madaniyat namunasi sifatida ham namoyon bo'ladi. Shu bois uning har bir yozgan xabari, joylashtirgan material va bildirgan fikri kasbiy etik mezonlarga mos bo'lishi lozim. Bo'lajak pedagoglarda virtual muloqot ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida quyidagi yo'nalishlar ustuvor hisoblanadi:

- kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish (aniq, tushunarli va hurmat asosidagi muloqot);
- raqamli etik me'yorlarni o'zlashtirish (netiket qoidalari, onlayn xulq-atvor);
- axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish (manbalarni tanlash, plagiatdan qochish);
- kiberxavfsizlik asoslarini bilish (shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish);
- refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish (o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash).

Mazkur ko'nikmalarni shakllantirishda interaktiv metodlar, simulyatsiyalar, muammoli vaziyatlar tahlili va onlayn treninglardan foydalanish samarali natija beradi. Masalan, talabalar uchun "virtual sinf" modeli asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda

turli kommunikativ vaziyatlar yaratiladi va ularni deontologik nuqtai nazardan hal etish taklif etiladi. Bu esa nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmaga aylantirish imkonini beradi. Raqamlashuv davrida pedagog faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan uning virtual muloqot madaniyati va deontologik yondashuvga asoslangan kompetensiyalariga bog'liq. An'anaviy pedagogik etika o'z ahamiyatini yo'qotmagan holda, raqamli deontologiya bilan uyg'unlashib, yangi sifat bosqichiga ko'tarilmoqda. Bo'lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida ushbu ikki yo'nalishni integratsiya qilish, ya'ni an'anaviy axloqiy qadriyatlarni raqamli muhit talablariga moslashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Bu esa ta'lim sifatini oshirish, pedagogik muloqot samaradorligini ta'minlash hamda sog'lom raqamli ta'lim muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, deontologik yondashuv asosida virtual muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-metodik asoslarni ishlab chiqish istiqboldagi dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

Xulosa. Raqamlashuv davrida bo'lajak pedagoglarda deontologik yondashuv asosida virtual muloqot ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ta'lim jarayonining raqamli muhitga ko'chishi pedagogdannafaqat fanbo'yichachuqrbilim, balki raqamli etik madaniyat, kommunikativ mas'uliyat va onlayn muhitda kasbiy burchga sodiqlikni ham talab etmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy pedagogik etika va raqamli deontologiya mazmunan bir-biriga yaqin bo'lsa-da, ular faoliyat maydoni va amaliy namoyon bo'lish shakli jihatidan farqlanadi. An'anaviy pedagogik etika asosan yuzma-yuz muloqotdagi axloqiy me'yorlarni tartibga solsa, raqamli deontologiya virtual ta'lim muhiti, onlayn aloqa, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va netiket qoidalarga rioya etishni

nazarda tutadi. Shu bilan birga, raqamli deontologiya pedagogik etikaning inkori emas, balki uning zamonaviy sharoitdagi mantiqiy davomidir. Bo'lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida ushbu yo'nalishga alohida e'tibor qaratish ularning kasbiy kompetensiyasini kengaytiradi, virtual muhitda madaniyatli, odobli va samarali muloqot yuritishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, deontologik tamoyillar asosida shakllangan muloqot ko'nikmalari talaba shaxsiga hurmat bilan yondashish, adolatli munosabat

bildirish va ta'lim jarayonida insonparvarlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Demak, bo'lajak pedagoglarda virtual muloqot ko'nikmalarini deontologik yondashuv asosida shakllantirish nafaqat kasbiy tayyorgarlikning muhim qismi, balki raqamli ta'lim muhitida sog'lom axloqiy-psixologik muhit yaratishning zarur shartidir. Shu bois, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida raqamli deontologiya bo'yicha maxsus metodik yondashuvlar, amaliy mashg'ulotlar va treninglarni keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Nasirova, N. (2025). Zamonaviy sharoitda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorlash jarayoniga deontologik yondashuv. Scientific Journal of Luch, 37(2), 125–129.
2. O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy musiqa akademik litseyi. Pedagogik etikasi. [Elektron manba]
3. Qodirov, O. (2019). O'qituvchining kasbiy axloqi va deontologiyasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
4. Ibragimov, A. (2020). Pedagogik kasb etikasi. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
5. Xo'jaev, S. (2021). Zamonaviy ta'lim tizimida deontologik yondashuvning ahamiyati. O'zbekiston pedagogika jurnali, 3(6), 45–52.
6. Aminov, F. (2022). O'qituvchi va talaba: Kasbiy axloq va mas'uliyat. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Davlatov, R. (2018). Pedagogik kasbning ma'naviy-axloqiy asoslari. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
8. Yusupov, B. (2023). Deontologik yondashuv va pedagogik etika: nazariya va amaliyot. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
9. Murodov, M. (2017). Pedagogik jarayon va uning axloqiy-o'quviy asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
10. Raqamli ta'lim platformalarining ahamiyati va rivojlanish tendensiyalari. 2025-yilgi elektron maqola.